

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA‘LIMI VAZIRLIGI

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

BUXORO VILOYATI XALQ TA‘LIMI BOSHQARMASI

**AMIR TEMUR – BUYUK SARKARDA
VA DAVLAT ARBOBI**

**respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi
materiallari**

2022-yil 7-aprel

“Amir Temur – buyuk sarkarda va davlat arbobi” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. – Buxoro, 2022.

Tahrir hay’ati: *M.Z. Orziyev – Buxoro davlat universiteti “Jahon tarixi kafedrası” tarix fanidan falsafa doktori (PhD)*

H.M. Kabilova – Buxoro viloyati xalq ta’limi boshqarmasi Ijtimoiy fanlar metodisti

J.L. Latipov – Romitan tuman 41-ixtisoslashtirilgan davlat umumta’lim maktabi o’qituvchisi

Maqolalarda berilgan ilmiy xulosalar, qarashlar, farazlar va keltirilgan ma’lumotlar uchun mualliflar javob beradi.

Ushbu to’plam O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi, Xalq ta’limi vazirligi, Buxoro davlat universiteti va Buxoro viloyati xalq ta’limi boshqarmasi hamkorligida “Amir Temur – buyuk sarkarda va davlat arbobi” mavzusida o‘tkazilgan konferensiya materiallaridan tashkil topgan. Konferensiya to‘plami Buxoro davlat universiteti “Jahon tarixi” kafedrası ilmiy kengashining 2022-yil 25-martdagi 28-sonli bayonnomasi va Buxoro viloyati xalq ta'limi boshqarmasi Ijtimoiy fanlar o'quv metodika kengashining 2022-yil 25-martdagi 2-sonli qaroriga muvofiq nashrga tavsiya etilgan.

shunday. YUNESKOning Parijdagi qarorgohida Amir Temur bobomizning tavalludlarini o'tkazishdan maqsad komil bu insonning eng avvalo buyuk davlat asoschisi, buyuk bunyodkor ijodkor shaxs bo'lganini, jahon sivilizatsiyasi taraqqiyotiga beqiyos hissa qo'shganini dunyo ahliga bildirish edi. Parijda va umuman Yevropada ham Temur bobomizning obro'sini to'kishga urinishlar bo'lgan. Bunga hech qanday mantiqiy asos yo'qligini isbotlab berish qiyin emas. Inson bir paytning o'zida bunyodkor, yovuz bo'lishi mumkin emas. Madrasalarni qurgan, fuqarolarni boshini silagan, Qur'onni yod bilgan shaxs yovuzlik qilarmidi?

O'zbek tom ma'noda bunyodkordir. Unga bironing yeri kerak emas. Bizning xalqimiz tinchlikparvar xalqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. B.Ahmedov. "Amir Temur haqida hikoyalar". Toshkent. Yozuvchi. 1998-yil. 4-bet.
2. I.A.Karimov. "Tarixiy – xotirasiz kelajak yo'q". Toshkent. Sharq. 1998-yil. 9-16-bet.
3. Ziyodulla Muqimov. "Temur tuzuklari". Samarqand. 2008-yil. 33-bet.

Наимова Азизапошино Саъдуллаевна

БухДУ тарих таълим йўналиши талабаси

Илмий раҳбар: Орзиев М.З.

БухДУ, Жаҳон тарихи, тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

АМИР ТЕМУР ҲАРБИЙ ЮРИШЛАРИ ДАВРИДА ОЗИҚ-ОВҚАТ

МУАММОСИНИ ҲАЛ ҚИЛИШ ТАЖРИБАСИДАН

Аннотация: Ушбу мақолада Амир Темурнинг ҳарбий сиёсатида озиқ-овқат таъминоти масалалари таҳлил қилинган. Ушбу масала билан боғлиқ тарихий воқеа-ҳодисалар ҳақида маълумот берилган.

Калит сўзлар: Амир Темур, ҳарбий маҳорат, ов, Жета (Мўғулистон), озиқ-овқат захираси, сарф-харажатлар.

Сохибқирон Амир Темурнинг ҳарбий маҳорати ўз даврида пароканда бўлган Мовароуннаҳрни нафақат бирлаштириш балки, ташқи таҳдидларни олдини олиб, мамлакатни иқтисодий ва ҳарбий нуқтаи-назардан қудратга эришишига асос яратган. Ўзаро урушлар даврида харобага айланган мамлакат аскарлари минглаб км. узоқликларга катта миқдордаги озиқ-овқат заҳираси билангина бора оларди. Аммо, бу каби улкан харажатни дастлабки вақтларда Мовароуннаҳр аҳолиси кўтара олмас, бинобарин, Амир Темур салтанати иқтисодий қудратига путур етиши табиий бўлган. Аммо, Амир Темур ушбу муаммони ҳарбий юришлар даврида нафақат ҳал қила олган, балки қўшинларни жанговар қобилиятини ўсишига ҳам эришган.

Тарихий адабиётларда келтирилган маълумотларда, Амир Темур Мўғулистонга бешинчи юриши вақтида (1376/77 йй) чўлда сув ва овқат заҳираси тугаб қолган. Шунда, Чигатой улуси аскарлари сурувли ов қилиш орқали кулон, кийик, товушқон ва бошқа жониворларни овлаган[4, 62]. Бу эса қўшинни озиқ-овқат билан таъминлабгина қолмасдан, уларни маҳоратини оширишга, ўлжа кайфиятни кўтаришга хизмат қилган. Ҳарбий юришнинг мувоффақиятли тугаши таъминланган. Шунингдек, 1390 йилги Жета (Мўғулистон) ҳарбий юриш олти ойга чўзилган бўлиб, озиқ-овқат масаласи юқоридаги каби ҳал қилинганлигига оид маълумотлар мавжуд[2, 129].

Амир Темур ва Мовароуннаҳр учун оғир кечган ҳарбий юришлардан бири бу, шубҳасиз, Тўхтамишхонга қарши курашлар бўлган. Чунки, Олтин Ўрда давлати мўғул сулолалари ичидаги энг қудратлиси бўлиб, Мовароуннаҳр учун асосий таҳдидлардан бири бўлган. Тўхтамишхонга қарши юриш вақтида ҳозирги Қозоғистоннинг Туғровут худудида сурувли ов қилиш орқали озиқ-овқат муаммоси ҳал қилинган[3, 150]. Бу катта жанг олтидан аскарларни машқ қилдириш усулларида бири ҳам бўлган дейиш мумкин.

1391 йилги Тўхтамишхон устига қилинган ҳарбий юриш даврида Йўланчиқ (ҳозирги Қозоғистоннинг Жезқазған вилояти) ва Атоқабриғўй (ҳоз.

Қозоғ. Қустаной вилояти) орасида қўшин очарчилик ҳолатига тушиб қолган. Бу вақтда аскарлар чўл ичида тўрт ойдан буён юрган бўлиб, озиқ захираси тугаган бир қўшининг нархи 100 кепакийга етган. Аскарларга саҳрода ёввойи товук тухумлари, еса бўладиган ўтлар йиғиш буюрилган. Олтин Ўрда худудларига яқинлашилганда эса, 1391 йил 6 май куни қўшинга сурувли ов солиш буйруғи берилган. Черик ўраб олган ер шу даражада катта бўлганки, икки кундан сўнг ҳалқа торайиб келган. Асосан қулон, кийик, товушқон кўп овланган. Айниқса кийикларни мўғуллар кундғай деган, дашт эли “бэлан” деган тури кўпроқ овланган. Яздий бу кийик турини говмишдан каттароқ бўлишини ёзиб қолдирган[2, 131]. Низомиддин Шомий ҳам бу сурувли ов ҳақида маълумот бериб, катта ўлжа бўлганлигини, уларнинг семизини олиб, ориғини қўйиб юборишларини таъкидлаган. Бироз муболағага берилиб, айрим охулар катталиқда буқадан қолишмаган[3, 156], – деган жумлаларни ҳам ишлатган.

Дамашқ шаҳрининг фатҳ этилиши жараёнида (1401 й) ҳам сурувли ов қилинган бўлиб, ов ўлжалари кўп бўлганлигидан, жангчилар жониворларни қўллари билан ҳам тутганликларини қайд этган[3, 302]. Амир Темсур етти йиллик ҳарбий юришлардан қайтиш вақтида, Қорабоғда (1404 й) зиёфат ташкил этиш мақсадида (аслида узоқ йўлда бошқа тўхтаб вақт йўқотмаслик), ов уюштирганлиги, “*Саҳро жониворлари қонидан сабзорларни лолазорларга айлантирдилар*”, – деган жумла эса ов кўламини катта бўлганлигини кўрсатади. Ов жараёнида, Амир Темур фармонига мувофиқ ҳар бир қўшин бўлинма ўзи турган жойдан жирга (сурувли ов учун ҳалқа) олиб, жониворларни Ақдон ерларига ҳайдаш буюрилган. Натижада катта миқдордаги жониворлар тор ҳалқада қолиб кетиш оқибатида Ақдон ерларида мисли кўрилмаган ов жониворлари тўпланган. Ов мўл бўлганлиги сабабли, саҳро йиртқичлари, турли ўлаксахўрларга ҳам жониворлар қолдиқлари қолиб кетганлигини ифодаловчи фикр-мулоҳазалар мавжуд[3, 369].

Ов қилиб озиқ захираси йиғишдан ташқари қурут, қаттиқ, қуритилган гўшт каби маҳсулотлар ҳам мавжуд бўлган. Испания элчиси Гонсалес Руи де

Клавихо; Чиғатойларни ҳарбий сафарларда чидамли деб, нонсиз фақатгина сут билан гўшти еб кун кўришини ёзган. Борида гўшти ҳаддан ташқари кўп истеъмол қилишади, йўғида сувга қаттиқ қўшиб, қайнатиб ичиш билан кифояланадилар. Бу овқатни улар қуйидаги йўсинда тайёрлашади. Улкан дошқозонни сувга тўлдириб, сув обдон қайнагач, пишлоққа ўхшаб кетадиган қаттиқни сиздириб тайёрланган сузгани, тоғорада илимлиқ сувда чоғштиришади ва дошқозонга ағдаришади. Бу сузма шу қадар нордонки, таъми сиркага ўхшайди. Шундан кейин хамирни тола-тола қилиб кесишиб, уни ҳам дошқозонга ташлашади. Хамир кесимлари қозонда бироз қайнатилгач, оловни ўчиришади. Сўнг бу гўштсиз овқатни тоғораларга сузишиб, нонсиз мацца қилиб ичишади. Бу уларнинг ҳар куни энг сеvimли истеъмол қиладиган овқатидир. Ушбу ва бошқа овқатларни тайёрлар учун тайёр ўтин бўлмайди шу сабабли ёқиш учун тезакдан фойдаланишган. Мен сизга баён этган таомни “Пах” (қатикли кесган ош) деб атайдилар[4, 136], – деган жумлаларни келтириб ўтганлигини кўришимиз мумкин.

Амир Темурнинг амалга ошмаган Хитой ҳарбий юришига бир неча йиллар пухта тайёргарлик кўрилган бўлиб, Шарқий Туркистондаги Юлдуз воҳаси, ҳозирги Қирғизистон ҳудудидаги Ашпара атрофларида йўл бўйларида ғалла экишни йўлга қўйилган ва бу ортга қайтиш давридаги озиқ маҳсулоти заҳирасини тўлдириши лозим бўлган. Шунингдек, бўғоз туларни ҳам ўзлари билан олиб кетганлар, чунки, уларнинг сути қўшинни овқат заҳираси билан таъминлаши лозим эди[2, 294].

Хуллас, Амир Темур ва унинг ҳарбий юришлари даврида ҳарбий қўшин учун сарф-харажатлар Мовароуннаҳр аҳолиси учун солиқ қийинчиликларини туғдирмаслигига имкон қадар қатъий амал қилинган. Озиқ-овқат ва сарф-харажатлар мавжуд вазиятдан келиб чиққан ҳолда ечими топилган. Бунга эса, Амир Темурнинг донолиги, топқирлиги, узоқни кўра олиш салоҳияти билан эришилган деб ҳисоблаш мумкин. Ушбу муаммони ўрганиш ва тадқиқ этиш эса бугунги куннинг муҳим масалаларидан бири деб ҳисоблаймиз.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Гонсалес, Ру де Клавихо. Самарқандга – Амир Темур саройига саёхат кундалиги (1403-1406) [Техт] Гонсалес, Ру де Клавихо.; Масъул муҳаррир: Муҳаммад Али; Сўзбоши ва изоҳлар муаллифи М.Сафаров; тарж О.Тоғаев. – Т.: O‘zbekiston, 2010. – 208 б.
2. Йаздий, шарафуддин Али. Зафарнома // Сўз боши, табдил, изоҳлар ва кўрсаткичлар муаллифи ва нашрга тайёрловчилар: А.Аҳмад, Ҳ.Бобобеков: Масъул муҳаррир Б.Эшпўлатов. Нашрлар ва матбаачилар гуруҳи: И.Шоғуломов ва бошқалар // – Т.: Шарқ, 1997. – 384 б. + 16 илова..
3. Nizomiddin Shomiy. Zafarnoma / Nizomiddin Shomiy. – Т.: Fan, nashriyoti, 2019. – 544 б.
4. Ру Ж.-П. Тамерлан. / Жан Пол-Ру; пер с фр. Е.А. Соколова; послесл. Е.Л. Егорова; прил. – 4-е изд. – М.: Молодая Гвардия, 2007. – 295 [9] с.: илл.

Тўхтамишева Маржона Азамат қизи

БухДУ тарих таълим йўналиши талабаси

Илмий раҳбар: Орзиев М.З.

БухДУ, Жаҳон тарихи, тарих фанидан фалсафа доктори (PhD)

АМИР ТЕМУР ҚЎШИНИДА ҚЎРҚОҚЛИК ВА ХИЁНАТ УЧУН ЖАЗОЛАНИШ ТАРТИБИ ХУСУСИДА

Аннотация: Ушбу мақолада Амир Темурнинг ҳарбий сиёсати ва ҳарбий жазо тартиблари ҳақида маълумот берилган. Шунингдек, ушбу масала билан боғлиқ тарихий воқеа-ҳодисалар ҳақида маълумот берилган.

Калит сўзлар: Амир Темур, Хоразм, Ўтрор, Шарафиддин Али Яздий, Руи Гонсалез де Клавихо, ҳарбий жазолар.

Соҳибқирон Амир Темур салтанати адолат ва умумий манфаат тамойиллари асосида қурилган бўлиб, мамлакат мудофааси учун масъул бўлган

М.З. Орзиев, А.С. Наимова. Амир Темур ҳарбий юришлари даврида озиқ-овқат муаммосини ҳал қилиш тажрибасидан.....	68
М.З. Орзиев, М.А. Тўхтамишева. Амир Темур кўшинида кўрқоқлик ва хиёнат учун жазоланиш тартиби хусусида.....	72

2-SHO‘BA. AMIR TEMUR TARIXINI O‘QITISHDA YANGI PEDAGOGIK YONDASHUVLAR

Yu.H. Haydarov. Amir Temurning ona yurtni ulug‘lash borasidagi faoliyati – yoshlar uchun namuna maktabi.....	76
H.M. Kobilova. Amir Temur hayot yo‘lini tushuntirishda “individual dars” shakli orqali o‘quvchi faoliyatini faollashtirish asosida pedagogik texnologiyalarni qo‘llash samaradorligi.....	83
D.R. Sharopov. Amir Temur va temuriylar davri tarixshunosligi.....	88
D.T. Botirov. Amir Temur tarixini o‘qitishda yangi pedagogik yondashuvlar.....	92
G.A. Sodiqova. Buyuk Amir Temur – millat faxri.....	95
N.E. Fayziyeva. Amir Temur davlatining ramzlari.....	100
I.O. Ro‘ziyeva. Amir Temur – mohir diplomat.....	102
A.I. Safarov. Amir Temurni anglash – o‘zligimizni anglash demakdir.....	105
M.G‘. Jumayeva. Maktablarda temuriylar haftaligini o‘tkazish.....	108
Z.B. Muxammedova. Amir Temur faoliyatini o‘rganishda jahon tarixi manbashunosligi.....	112

3-SHO‘BA. TEMUR VA TEMURIYLAR DAVRI MADANIYATI

K.J. Raxmonov. Amir Temur – ilm va fan homiysi.....	118
B.S. Turdiyev. Amir Temur va temuriylar davrida jamiyat ideosferasidagi o‘zgarishlar.....	121
M.Q. Oripova. Moziyga muhrlangan matonat.....	125
H.A. Жумаева, Ш.Муюссаров. Мусулмон Ренессанси – шарқ тамаддуни жавоҳири.....	129
M.G‘. Jumayeva. Temuriylar davrida musiqa va tasviriy san‘at.....	134

L.B. Sayidova. Amir Temur madaniyat va ilm-fan homiysi.....	137
N.N. Safarova. Amir Temur va temuriylar davri tarixi mavzularini yoritishda “Taxt” metodidan foydalanish.....	140
G.R. Yo‘ldosheva. Amir Temurning bunyodkorlik faoliyati.....	144
N.N. Raxmonova. Amir Temur davlati Rui Gonsalez de Klavixo nigohida.....	147
N.N. Rasulova. Temur va temuriylar davrida bunyodkorlik.....	151
M.N. Jo‘rayeva. Bunyodkor shajara.....	153
M.M. Gadoyeva, Sh.R. Hamroyeva. Badiiy adabiyotda Amir Temur obrazining talqin qilinishi.....	156
M.Sh. Amonova. Amir Temur – ilm-fan va madaniyat homiysi.....	158
M.M. Raximova. Amir Temur “Tuzuklar”i va ularning yoshlar tarbiyasidagi o‘rni.....	163
Sh.A. Fayziyeva. Amir Temur davrida ilm-fan va madaniyat.....	167

4-SHO‘BA. YANGI O‘ZBEKISTON “UCHINCHI RENESSANS”

OSTONASIDA

Yu.H. Haydarov. “Uchinchi Renessans”ning mustahkam poydevorini yaratishda muhim omil.....	171
F.X. Utayeva. Buxoro shahrida zamonaviy to‘qimachilik sanoatini rivojlantirish masalalari.....	177
M.M. Gadoyeva. Yangi O‘zbekiston taraqqiyotida Amir Temur o‘gitlariga amal qilishning ahamiyati.....	180
D.M. Rakhmonova. “Yangi O‘zbekiston” strategiyasining bosh maqsadi.....	184
L.N. Ergasheva. “Yangi O‘zbekiston” – yangicha dunyoqarash.....	190
J.T. Karimov. “Uchinchi Renessans” davriga zamin yaratgan Buxoro ma’rifatparvari.....	194
M.G‘. G‘ulomova. Yuksak ma’naviyatli yosh avlod – “Uchinchi Renessans” bunyodkori.....	199

D.Q. Akhmedova, F.Sh. Ergasheva. “Uchinchi Renessans”ni bunyod etishda pedagoglarning o‘rni va roli.....	204
M.Maqsudjonova, Sh.Gulshanova. Yangi O‘zbekistonda farzand tarbiyasi va umuminsoniy qadriyatlar.....	208
М.М. Гадаева, М.К. Алиева. Амир Тимур – основатель великого государства.....	212
Z.Z. Bakayev, T.O. Avezov. Yangi O‘zbekiston – porloq kelajak sari qadamlar.....	216
R.R. Raxmatov. Millatlararo totuvlik va diniy bag‘rikenglik o‘zbek xalqining yuksak qadriyatidir.....	219